

Asia Tekijänoikeus rakennukseen ja rakennuspiirustuksiin

Hakijat Juha Toivanen, Merja Rahkola-Toivanen, Markku Partanen

Annettu 11.05.2007

Tiivistelmä *Rakennus ja rakennuspiirustukset eivät olleet siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä että ne olisivat tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuja teoksia.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

Juha Toivanen, Merja Rahkola-Toivanen ja Markku Partanen pyytävät 24.5.2006 saapuneella kirjeellä tekijänoikeusneuvoston lausuntoa rakennuksen ja rakennuspiirustusten tekijänoikeutta koskevassa asiassa.

Selostus asiasta

Arkkitehti Markku Partanen piirsi alkuvuodesta 2002 Merja Rahkola-Toivaselle ja Juha Toivaselle luonnokset omakotitaloksi Siuntioon. Toivasten ja Partasen välillä tehdyllä rakennuksen suunnittelua koskevalla sopimuksella Partasen arkkitehtisuunnitelmaa, alkuperäisiä piirustuksia ja valmista rakennusta koskevat niin sanotut taloudelliset tekijänoikeudet siirtyivät Toivasille.

Hakijoiden mukaan lähtökohtana oli suunnitella ainutlaatuiselle paikalle kulttuurimaisemaan edustamista ja asumista palveleva koti 12 hengen ruokapöydän ympärille. Ratkaisun kantavana ideana oli rakennuksen symmetrisyys kahteen suuntaan, jolloin mm. pituussuuntaan kulkeva keskilinja jakaa rungon "julkiseen puoleen" ja "huoltovyöhykkeeseen".

Rakennusta koskevat piirustukset (G1 ja G2, liitteinä) toimitettiin Pohjois-Suomen Hirsitalokeskus Oy:lle ("Mammuttihirsi"), joka niiden pohjalta antoi omakotitalon toimitusta koskevan tarjouksen. Toivaset ja Mammuttihirsi tekivät 6.2.2003 hankintasopimuksen, jolla sovittiin mammuttihirsiomakotitalon toimittamisesta Toivasille.

Toivasten ja Mammuttihirren välillä 6.2.2003 tehdyn omakotitaloa koskevan hankintasopimuksen liitteenä olevan toimitustapaselostuksen mukaan Mammuttihirren vastuulle on suunnittelun osalta kuulunut ainoastaan kohteen pääpiirustusten laatiminen rakennuslupaa varten. Hakijoiden mukaan arkkitehtisuunnitelman laatiminen ei kuulunut hankintasopimukseen vaan ainoastaan valmiiden Mammuttihirrelle toimitettujen alkuperäisten piirustusten puhtaaksi piirtäminen.

Toteutunut rakennus on suunnitelmien G1 ja G2 yhdistelmä, johon on vielä lisätty sauna. Toteutuneesta versiosta ei ole erillistä piirustusta, vaan muutokset on piirtänyt puhtaaksi Mammutihirren suunnittelija. Hankintasopimuksessa tai sen liitteissä ei ole sovittu ostajille kuuluvan omakotitalon arkkitehtisuunnitelmaan, piirustuksiin eikä valmiiseen rakennukseen liittyvien tekijänoikeuksien luovutuksesta Mammutihirrelle.

Nyttemmin Mammutihirsi myy City 188 -nimellä taloa, joka hakijoiden mukaan perustuu täysin Partasen tekemiin suunnitelmiin.

Hakijat katsovat lopuksi että arkkitehti Partasen suunnittelemia alkuperäisiä piirustuksia sekä niihin perustuvaa rakennusta on pidettävä tekijänoikeuslain 1 § 1 momentin tarkoittamana rakennustaiteen teoksena. Siihen liittyviä rakennuspiirustuksia on pidettävä 1 §:n 2 momentin tarkoittamina kirjallisina teoksina. Mammutihirren elinkeinotoiminnassaan käyttämät City 188 -talomallin rakennuspiirustukset ja niiden perusteella valmistetut rakennukset ovat teokappaleita tai muunnelmia Partasen suunnittelemasta rakennusteoksesta. Lisäksi Mammutihirren elinkeinotoiminnassaan käyttämät City 188 -talomallin rakennuspiirustukset ovat teokappaleita tai muunnelmia Partasen suunnittelemista kirjalliseksi teokseksi katsottavista rakennuspiirustuksista.

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakijat Juha Toivanen, Merja Rahkola-Toivanen ja Markku Partanen kysyvät,

- 1) Onko arkkitehti Partasen suunnittelemia rakennuspiirustuksia sekä niiden mukaista rakennusta pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin tarkoittamana rakennusteoksena ja/tai kyseessä olevia piirustuksia 1 § :n 2 momentin tarkoittamana kirjallisena teoksena?
- 2) Ovatko Mammutihirren elinkeinotoiminnassaan käyttämät City 188 -talomallin rakennuspiirustukset ja/tai niiden perusteella valmistetut rakennukset teokappaleita Partasen suunnittelemasta rakennusteoksesta tai muunnelmia tästä?
- 3) Ovatko Mammutihirren elinkeinotoiminnassaan käyttämät City 188 -talomallin rakennuspiirustukset teokappaleita Partasen suunnittelemista kirjalliseksi teokseksi katsottavista rakennuspiirustuksista tai muunnelmia ko. kirjallisesta teoksesta?

Vastine

Pohjois-Suomen Hirsitalokeskus Oy ("Mammutihirsi") on toimittanut 27.4. vastineen.

Vastineen mukaan Mammutihirren ja Merja Rahkola-Toivasen ja Juha Toivasen välillä on 6.2.2003 solmittu hankintasopimus Mammutihirsi -omakotitalon toimittamisesta. Sopimuksen mukaan Mammutihirren vastuulle on kuulunut kohteen suunnittelu kokonaisuudessaan mukaan lukien luonnokset ja rakennuslupakuvat. Mammutihirren työntekijän Jari Hiltusen tekemät piirustukset kyseisestä rakennuksesta ovat olleet hankintasopimuksen liitteenä. Hiltusen piirustusten perusteella on laskettu varsinainen tarjous. Hiltunen ei ole toiminut Partasten

piirustusten "puhtaaksi piirtäjänä" vaan tehnyt itsenäisesti kohteen alkusuunnitelman. Suunnitelmaa on sittemmin työstetty Toivasten mielipiteitä ja toiveita huomioiden. Suunnitelma on piirretty yksityiskohtia myöten loppuun Mammuttihirren rakennesuunnittelussa.

Vastineen mukaan Hiltusen suunnittelemat piirustukset eroavat huomattavasti Partasen suunnittelemissa piirustuksissa. Yhdistämällä Partasen piirustukset G1 ja G2 ei voida päätyä Mammuttihirren ja Hiltusen Toivasille suunnitteleman rakennuksen kaltaiseen lopputulokseen: "Jos Toivasille suunniteltu talomalli muistuttaa joltain osin Partasen piirustuksia, niin syy tähän on se, että asiakas on esittänyt toiveensa ja unelmansa kahdelle eri suunnittelijalle, jolloin luonnokset voivat luonnollisesti muistuttaa toisiaan."

Keskeisin lähtökohta suunnittelulle on ollut Mammuttihirren aiempi talomalli City 147, joka on ollut Mammuttihirren mallistossa jo ennen vuotta 2000. Mallin lähtökohtana on ollut nk. perinnetalo eli talotyyppi, jota Suomessa on rakennettu jo satojen vuosien ajan. Talomalli City 188, johon hakija viittaa, on talomallin City 147 muunneltu versio.

Mammuttihirsi katsoo, että kyseessä oleva rakennus ei ylitä tekijänoikeuden mukaista teoskynnystä omaperäisyytensä puolesta. Rakennusten muotoilu perustuu suuremmilta osin tiettyihin käyttötarkoitukseen sanelemiin luonnollisiin ja teknisiin edellytyksiin. Tästä johtuen taiteellisen luomistyön osuus jää näissä tilanteissa huomattavan pieneksi. Rakennusteokset palvelevatkin ensisijassa käytännöllistä tarkoitusta. Mammuttihirsi viittaa Kivimäen näkemykseen, jonka mukaan rakennuksen ei-taiteelliset osat, kuten huoneiden jaotus ovat suojaa vailla ja niiden toisintaminen on sallittua (T.M. Kivimäki, "Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait" s. 28). Vastineen johtopäätös on, että rakennustaiteen tuotteiden tai rakennuspiirustusten täytyy olla "todella omaperäisiä ja itsenäisiä" kuuluakseen tekijänoikeussuojan piiriin.

Mammuttihirsi toteaa piirustusten tekijänoikeussuojasta sen, että selittävien piirustusten ilmenemismuoto määräytyy pitkälti niiden ulkoisten seikkojen mukaisesti, joita pyritään kuvaamaan, eikä tekijän luovan työn perusteella. Tästä johtuen ne tavallisesti jäävät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Kenelläkään ei voi olla tekijänoikeutta tietyn materiaalin tai kokoratkaisun tai, kuten tässä tapauksessa, tietyn keskiaksaalisen symmetrisyyden käyttämiseen. Tällainen on vain idean tai periaatteen hyödyntämistä ja jää sellaisenaan tekijänoikeuden ulkopuolelle. Mammuttihirsi viittaa vastineessa siihen, että hakijatkin ovat puhuneet ratkaisun "kantavasta ideasta", ja lisää että edes idea ei ole uusi vaan vastaavanlaisia rakenteita on aiemmin yleisesti käytetty rakennusalalla. Rakennuksen sisätilat ja niiden huonejako julkiseen puoleen ja huoltovyöhykkeeseen ei sellaisenaan tai missään muussakaan muodossa voi kuulua tekijänoikeuden piiriin.

Hakija on tuonut esiin omaperäisenä ratkaisuna ns. alas lasketun olohuoneen, jossa yläpuolinen katto on auki yläkerran osalta. Mammuttihirsi toteaa, että ratkaisu ei ole omaperäinen vaan vastaavia tasoeroja on käytetty talonrakentamisessa jo vuosikymmeniä.

Rakennuksesta kokonaisuutena Mammuttihirsi toteaa, että itse asiassa kuka tahansa suunnittelija olisi päätenyt itsenäisesti samaan ratkaisuun, koska talomallin valinta, käyttötarkoitus ja rakennukseen liittyvät luonnolliset ja tekniset vaatimukset ovat keskeisesti vaikuttaneet talon julkisivujen ja sisäosien toteutuneeseen rakennukseen. Toivasille suunniteltu rakennus ei ole itsenäinen ja omaperäinen eikä se näin ollen miltään osin nauti tekijänoikeussuojaa.

Rakennuspiirustusten osalta Mammuttihirsi toteaa, että Partasen piirustukset ovat luonteeltaan rakennusalalla niin tavanomaiset, että ne eivät yllä teostasoon. Piirustukset ovat muodoltaan alalla yleisesti omaksutun käytännön mukaisia ja siten tavanomaisia rakennuspiirustuksia vailla suurempaa omaperäisyyttä. Ne eivät nauti tekijänoikeussuojaa.

Mammuttihirsi katsoo, että sen elinkeinotoiminnassaan käyttämä City 188 -talomalli perustuu aiempaan City 147 -talomalliin, jonka mahdolliset tekijänoikeudet - jos sellaisia vastoin yhtiön kantaa katsottaisiin asiassa olevan - kuuluvat Mammuttihirren omistukseen.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset, kuvataiteen ja rakennustaiteen teokset.

Teoksella tekijänoikeudellisessa merkityksessä tarkoitetaan henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia.

Tekijänoikeuden sisällöstä säädetään TekijäL 2 ja 3 §:ssä. Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyn rajoituksen, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käänöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. TekijäL 3 §:n 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Rakennuksen tekijänoikeussuojasta on oikeuskirjallisuudessa todettu mm., että "arkkitehtoniset teokset ovat suojattuja sikäli kuin ne rakennuksen suunnittelun ja

sijoituspaikan tahi sen yksityiskohtien (huoneiden asettelu, valaistussuhteet, porraskäytävien luku, mukavuudet) puolesta edustavat jotakin taiteellista lisää. Tavallisimmin tämä lisä ilmenee rakennuksen julkisivussa, mutta saattaa käydä ilmi myös portista, ovista jne. (...)." (Kivimäki T.M., "Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait", s. 28).

Rakennuksia koskee TekijäL 25e §:n rajoitussäännös, jonka mukaan rakennusta saa omistaja tekijän luvatta muuttaa, mikäli teknilliset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Kyseinen lainkohta oli ennen lainmuutosta 24.3.1995/446 TekijäL 13 §:ssä samansisältöisenä ja siinä alkuperäisessä sanamuodossa joka oli laissa 404/1961. Tässä sanamuodossa se sisältyi komiteanmietintöön KM 1953:5 (12 §), jolloin säännöksen sisällöstä todettiin mm. seuraavaa (s. 55):

"Rakennusteokset palvelevat tavallisesti ensi sijassa käytännöllistä tarvetta. Asian luonnosta sen vuoksi johtuu, että kysymyksen ollessa sellaisesta teoksesta tekijän edun tietyissä olosuhteissa täytyy väistyä käytännöllisten ja teknillisten vaatimusten tieltä."

Mietinnössä todettiin niinkään, että kyseinen säännös muodostaa poikkeuksen TekijäL 3 § 2 momentin yllämainitusta muuttamisoikeudesta ("droit au respect"), ja sitä on tästä syystä tulkittava suppeasti (ss. 55-56):

"Syyn muuttamiseen tulee olla joskaan ei ehdottomasti välttämättömän, niin kuitenkin objektiivisesti katsoen tarpeellisen, jotta rakennus tai esine voisi täyttää hyötytehtävänsä. Jos muutos tosiasiallisesti on tuollaisen syyn vaatima, saataisiin siihen ryhtyä ei vain tekijän suostumuksesta, vaan vieläpä silloinkin kun muutoksesta aiheutuisi sellainen teoksen muuttaminen taiteellisessa suhteessa, jota tekijä aiheellisesti voisi pitää arvoaan ja omalaatuisuuttaan loukkaavana."

Myöhemmässä komiteanmietinnössä KM 1957:5 korostui rajoittava tulkinta (s. 19):

"Tämän pykälän sanamuotoa on jossakin määrin muovailtu lähinnä sen seikan selvemmin ilmaisemiseksi, että kysymyksessä olevaa teosta on lupa muuttaa vain sen verran kuin säännöksessä tarkoitetut syyt sitä vaativat."

TekijäL nykyisessä 11 §:ssä todetaan, että tekijänoikeuslain 2 luvun rajoituksia koskevilla säännöksillä ei rajoiteta tekijälle kuuluvia 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksia laajemmin kuin 25 e §:stä johtuu. Toisin sanoen, TekijäL 25 e § rajoitus koskee myös moraalisia oikeuksia.

Rakennuspiirustukset luetaan rakennustaiteen tuotteisiin (ks. esim. Pirkko-Liisa Haarmann, "Tekijänoikeus ja lähoikeudet" (Jyväskylä 2005) s. 85) joten ne voivat nauttia tekijänoikeussuojaa mikäli niiden voidaan itsenäisesti katsoa ylittävän teoskynnyksen.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Korkeimman oikeuden ratkaisuja

Korkein oikeus on käsitellyt rakennuksen tekijänoikeutta ratkaisuisaan 1988:4 ja 1989:149. Ratkaisut eivät anna suoranaista oikeusohjetta lausuntopyynnössä käsiteltyyn tapaukseen lukuunottamatta sitä ensinmainittuun ratkaisuun liittyvää lausumaa, että rakennuspiirustukset voivat nauttia tekijänoikeussuojaa vaikka niiden perusteella tehty rakennus ei suojaa nauttisi.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

Tekijänoikeusneuvosto on lausunut rakennuksen tai rakennuspiirustusten tekijänoikeussuojasta useissa lausunnoissaan, esim. TN 1995:18, TN 1996:4, TN 1997:16, TN 1999:3 ja TN 2002:5. Yleislinjana voidaan luonnehtia, että rakennus tai rakennuspiirustus on voinut jäädä vaille tekijänoikeussuojaa, jos niistä ei ole ilmennyt riittävää itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Lausunnossa TN 2002:5 todettiin, että esimerkiksi rakennuksen sisätilojen portaiden leveyden vähäistä muuttamista taikka rakennuksen jonkin julkisivumateriaalin vaihtamista vastaavantyyppiseen, mutta halvempaan materiaaliin voitaneen usein perustella TekijäL 25 e §:ssä tarkoitetuilla teknillisillä tai tarkoituksenmukaisuussyillä.

Vastaus lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto käsittelee asiaa tekijänoikeuslain tulkinnan kannalta eikä ota kantaa esimerkiksi siihen näyttökysymykseen, kenen tai keiden toiminnan ansiota suunnittelun lopputulos on.

1) Onko arkkitehti Partasen suunnittelemissa rakennuspiirustuksissa sekä niiden mukaista rakennusta pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin tarkoittamana rakennusteoksena ja/tai kyseessä olevia piirustuksia 1 § :n 2 momentin tarkoittamana kirjallisena teoksena?

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut asiaa sille toimitettujen rakennuspiirustusten perusteella. Rakennuspiirustuksia voidaan pitää alalla tavanomaisina piirustuksina teknisen toteutuksensa puolesta. Niiden kuvaama rakennus on ulkoiselta hahmoltaan tavanomainen suomalainen talo, mikä selittyy osin sillä että molemmissa piirustuksissa kyseessä on tavanomainen Suomessakin laajalti käytetyn talomallin pohjalta suunniteltu talo. Piirustukset tai niiden kuvaama rakennus eivät ole siinä määrin itsenäisiä tai omaperäisiä, että niitä voitaisiin pitää tekijänoikeussuojan piirissä olevina teoksina.

Hakijat ovat viitanneet rakennuksen sijoittumiseen "ainutlaatuiselle paikalle kulttuurimaisemaan", mutta tästä ei ole tekijänoikeusneuvostolle toimitettu tarkempaa selvitystä tämän seikan merkityksen arvioimiseksi.

2) Ovatko Mammuttihirren elinkeinotoiminnassaan käyttämät City 188 -talomallin rakennuspiirustukset ja/tai niiden perusteella valmistetut rakennukset teokappaleita Partasen suunnittelemaasta rakennusteoksesta tai muunnelmia tästä?

Partasen piirustusten ja Mammutihirren City 188-talomallin välillä on huomattavia yhteneväisyyksiä. On kuitenkin ilmeistä että koska molemmat perustuvat perinteiseen suomalaiseen talomalliin, niiden ulkomuodossa ja suunnittelussa on vääjäämättä samankaltaisuuksia. Kyse ei siten ole niinkään siitä, että toinen olisi kopio toisesta, vaan molemmat mallit kopioivat yhteistä esikuvaa. Tästä syystä City 188-talomalli ei ole tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla teoskappale tai muunnelma Partasen suunnittelema talosta.

3) Ovatko Mammutihirren elinkeinotoiminnassaan käyttämät City 188 -talomallin rakennuspiirustukset teoskappaleita Partasen suunnittelemissa kirjalliseksi teokseksi katsottavista rakennuspiirustuksista tai muunnelmia ko. kirjallisesta teoksesta?

Edellä kerrotuilla perusteilla tekijänoikeusneuvosto toteaa, että kopiointi- tai muunnelasuhdetta ei vallitse myöskään piirustusten osalta yhteisen esikuvan vuoksi.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Mikko Huuskonen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Arto Alaspää, Ritva Hanski-Pitkälampi, Martti Heikkilä, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Satu Kangas, Marianne Leskinen, Elina Mäntylä, Kirsi-Marja Okkonen, Maria E. Rehbinder, Risto Rytty, Katariina Sorvari ja Martti Virtanen.